

ทัศนคติต่อสังคมอุตสาหกรรมของ เยาวชนไทยและญี่ปุ่น

นีออน กลิ่นรัตน์*

กระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมสู่สังคมอุตสาหกรรม ไม่เพียงแต่เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยมุ่งเพิ่มผลผลิตทางอุตสาหกรรม โดยการใช้ประโยชน์จากเครื่องจักรต่าง ๆ เท่านั้น และการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ไม่ได้ส่งผลเพียงการเพิ่มผลผลิต แต่ยังมีผลต่อสังคมด้านอื่น ๆ อีกมากมาย ทั้งผลที่ปรากฏเห็นอย่างชัดเจนและผลที่แฝงตามมา ตั้งแต่ชีวิตส่วนตัวของบุคคลในสังคม ครอบครัว ชุมชน ระบบสังคมต่าง ๆ ตลอดจนภาพรวมของสังคม กล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงที่เป็นสังคมสู่สังคมอุตสาหกรรมนี้ยังส่งผล ทั้งโดยตรงและโดยทางอ้อมและเป็นได้ทั้งทางบวกและทางลบต่อบุคคลในสังคม เช่น การมีความเชื่อความศรัทธาในศาสนาลดลง การเปลี่ยนโครงสร้างของระบบครอบครัว ความผูกพันในครอบครัวลดลง การเปลี่ยนบทบาทของผู้หญิงและเยาวชน อัตราการหย่าร้างเพิ่มมากขึ้น การบริโภคนิยม และวัตถุนิยม ตลอดจนปัญหาการติดยาเสพติดของเยาวชน เหล่านี้เป็นตัวอย่างของผลการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมวัฒนธรรมเท่านั้น ผลทางด้านอื่น ๆ ยังมีอีกมากมาย

สังคมไทยกำลังมุ่งหน้าปรับเปลี่ยนไปสู่สังคมอุตสาหกรรม อย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง คนไทยโดยทั่วไป ทั้งผู้ใหญ่และเยาวชน ทั้งในเมืองและชนบทต่างกำลังสัมผัสกับผลการเปลี่ยนแปลงอยู่กันทุกคน มากน้อยแตกต่างกัน บทเรียนจากการเปลี่ยนแปลงสังคมสู่สังคมอุตสาหกรรมของชาติต่าง ๆ นักวิชาการได้ค้นคว้าค้นคว้ารายงานต่อสังคม ในหลาย ๆ แ่ง หลาย ๆ มุม และทุกกระแสทางวิชาการตระหนักดีว่า การเปลี่ยนแปลงสังคมสู่สังคมอุตสาหกรรมนั้น หากไม่ได้ที่จะต้องมียาจ่ายทางสังคม (Social Cost) ตามมา จึงเป็นหน้าที่ของนักวิชาการแต่ละแขนงควรศึกษาเพื่อหาทางป้องกันให้รายจ่ายนั้นน้อยที่สุด

ในบทความนี้ ผู้เขียนขอเสนอผลการศึกษาเปรียบเทียบทัศนคติต่อสังคม อุตสาหกรรมของเยาวชนไทยและเยาวชนญี่ปุ่น ซึ่งผู้เขียนกำลังอยู่ในระหว่างศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบของการเปลี่ยนสังคมสู่สังคมอุตสาหกรรม ที่มีต่อปัจจัยทางจิตวิทยาบางประการ และทัศนคติต่อสังคมอุตสาหกรรมเป็นตัวอย่างหนึ่งที่ผู้เขียนได้ศึกษา

* รองศาสตราจารย์ ภาควิชาจิตวิทยาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ทัศนคติคือ สภาพความพร้อมของจิตใจที่จะตอบสนองต่อบุคคล เหตุการณ์หรือสิ่งของอย่างใดอย่างหนึ่ง ในลักษณะที่แสดงความชอบ ไม่ชอบ พอใจ หรือไม่พอใจ เห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วย ซึ่งสภาพทางจิตใจนี้จะได้รับการเรียนรู้ การถ่ายทอดจากประสบการณ์ตรง หรือประสบการณ์ทางอ้อม และจะมีลักษณะที่ค่อนข้างคงที่ จะมีการเปลี่ยนแปลงต่อเมื่อได้รับประสบการณ์ใหม่เข้ามา ทัศนคติต่อสังคมอุตสาหกรรมในการศึกษาคครั้งนี้ หมายถึง ความรู้สึกของเยาวชนต่อสังคมอุตสาหกรรมที่เกิดจากการประเมินความเชื่อต่อสังคมอุตสาหกรรมว่ามีจุดอ่อนจุดดีอย่างไร และแสดงออกเป็นความชอบไม่ชอบในการดำเนินชีวิตในสังคมนี้

ผู้เขียนสนใจศึกษาเปรียบเทียบว่าเยาวชนญี่ปุ่นดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมอุตสาหกรรมที่พัฒนาสูงแล้ว ขณะที่เยาวชนไทยกำลังเผชิญกับสังคมที่กำลังเปลี่ยนไปสู่สังคมอุตสาหกรรมจะมีทัศนคติต่อสังคมอุตสาหกรรมแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร

การพัฒนาแบบวัดทัศนคติต่อสังคมอุตสาหกรรมในการศึกษาคครั้งนี้ ผู้เขียนได้วิเคราะห์เนื้อหาของบทความต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสังคมอุตสาหกรรมจากทั้งวารสารและหนังสือพิมพ์ และได้สร้างข้อความขึ้นมา 30 ข้อภายใต้หัวข้อต่าง ๆ ต่อไปนี้คือ ความผูกพันในครอบครัว การศึกษา การทำงาน เศรษฐกิจ การสื่อสารและการขนส่ง ปัญหาสภาวะแวดล้อม ความเชื่อทางศาสนาและสังคม และบทบาทของผู้หญิง ซึ่งหัวข้อเหล่านี้จะครอบคลุมสภาพทางจิตวิทยาสังคมของสังคมอุตสาหกรรม หลังจากนั้นก็ได้นำไปทดสอบเพื่อหาค่าความสอดคล้องภายในหรือความเชื่อมั่น และปรับปรุงแก้ไขจนเหลือข้อความ 23 ข้อที่นำไปวัด ทัศนคติต่อสังคมอุตสาหกรรมของเยาวชนไทยและญี่ปุ่น

กลุ่มตัวอย่างของเยาวชนญี่ปุ่นเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ของโรงเรียนมินาโตะจิมา เมืองโกเบ 196 คน และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ของโรงเรียนวาดายาม่า เมืองวาดายาม่า 243 คน รวม 439 คน ส่วนเยาวชนไทย ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนพระโขนงพิทยาลัย กรุงเทพฯ 212 คน และนักเรียน

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ของโรงเรียนโยธินวิทยา กรุงเทพมหานคร 232 คน รวม 444 คน ช่วงอายุของกลุ่มตัวอย่างคือ 15-16 ปี เหตุผลที่ผู้เขียนได้แยกเก็บข้อมูลในแหล่งที่มีความเจริญทางอุตสาหกรรมแตกต่างกัน กล่าวคือ โกเบ เป็นเมืองที่เจริญทางอุตสาหกรรมเมืองหนึ่งของญี่ปุ่น ในขณะที่เมืองวาดายาม่าเป็นเมืองที่มีสภาพเป็นชนบทของญี่ปุ่น และกรุงเทพฯ ก็เป็นที่ยอมรับว่าเจริญที่สุดในประเทศไทย แต่โยธินเป็นจังหวัดเล็ก ๆ ที่มีรายได้จากภาคอุตสาหกรรมต่ำของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อเปรียบเทียบว่า ทัศนคติของกลุ่มบุคคลที่สัมผัสกับความเป็นอุตสาหกรรมในระดับที่แตกต่างกัน จะมีทัศนคติต่อสังคมอุตสาหกรรมแตกต่างกันอย่างไร และเยาวชนเป็นกลุ่มคนที่กำลังจะเติบโตเป็นกำลังของสังคมในอนาคต การศึกษาเข้าใจระบบการคิดของบุคคลในกลุ่มนี้ เป็นข้อดีที่จะช่วยให้เราได้เตรียมการป้องกันและทำความเข้าใจพื้นฐานของปัญหาต่าง ๆ ที่อาจเกิดต่อสังคมในระยะต่อมาได้

ผลการศึกษาเปรียบเทียบทัศนคติต่อสังคมอุตสาหกรรมของเยาวชนไทย และเยาวชนญี่ปุ่นพบว่า ทั้งเยาวชนไทยและเยาวชนญี่ปุ่นมีทัศนคติต่อสังคมอุตสาหกรรมอยู่ในระดับค่อนข้างดี (ไทย $\bar{X} = 3.75$ ญี่ปุ่น $\bar{X} = 3.55$ เมื่อ 6 = มากที่สุด 1 = น้อยที่สุด) แต่ไทยมีทัศนคติดีกว่าญี่ปุ่นอย่างมีนัยสำคัญ (ระดับ 0.01) กล่าวคือ เยาวชนไทยมีคะแนนทัศนคติสูงกว่าเยาวชนญี่ปุ่น จะเห็นได้ว่าเยาวชนไทยกำลังอยู่ในสภาพที่สังคมกำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมอุตสาหกรรมความตื่นตัว ความอยากมี อยากเป็นยังสูง ข้อนี้เป็นจุดที่แตกต่างจากเยาวชนญี่ปุ่น ที่คุ้นเคยกับสภาพสังคมอุตสาหกรรมมาตั้งแต่เกิดกลับมีคะแนนทัศนคติต่ำกว่าเยาวชนไทย อย่างไรก็ตาม คะแนนทัศนคติยังถือว่าอยู่ในระดับค่อนข้างดี ทั้งสองกลุ่ม อาจกล่าวได้ว่าการรับรู้ผลกระทบที่ตามมาจากสภาพสังคมอุตสาหกรรมต่าง ๆ ในทางลบ นั้นมีอยู่ในระดับสูงพอควร ทำให้ทัศนคติของเยาวชนทั้ง 2 กลุ่มไม่สูงถึงระดับดีหรือดีมาก แต่อยู่ในระดับค่อนข้างดีเท่านั้น

เมื่อดูผลการเปรียบเทียบระหว่างเยาวชนกรุงเทพฯ และเยาวชนยโสธร พบว่า มีคะแนนทัศนคติแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยที่เยาวชนยโสธรมีคะแนนสูงกว่าเยาวชนกรุงเทพฯ (กรุงเทพฯ $\bar{X} = 3.63$ ยโสธร $\bar{X} = 3.86$ เมื่อ 6 = มากที่สุด 1 = น้อยที่สุด) ในขณะที่เยาวชนโกเบและเยาวชนวาดายามามีทัศนคติต่อสังคมอุตสาหกรรมในระดับเดียวกัน และไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ผลการศึกษานี้แสดงว่าเยาวชนยโสธร ซึ่งเป็นกลุ่มที่สัมผัสกับความ เป็นอุตสาหกรรมน้อยที่สุด กลับมีทัศนคติต่อสังคม อุตสาหกรรมดีที่สุดในระดับนี้ แต่เยาวชนโกเบสัมผัสกับความ เป็นอุตสาหกรรมสูงที่สุด กลับมีคะแนนทัศนคติต่ำ ที่สุด ($\bar{X} = 3.54$) เหมือนจะให้ข้อคิดว่า ถ้ายิ่งได้อยู่ สัมผัสกับสังคมอุตสาหกรรมทัศนคติจะยิ่งต่ำลง จึง ควรหาทางป้องกันเพราะการมีทัศนคติไม่ดีต่อสังคม ย่อมนำไปสู่พฤติกรรมทางสังคมที่จะเป็นไปในทางลบ

มากกว่า และเกี่ยวข้องกับตรงกับสภาพจิตใจหรือ สุขภาพจิตของบุคคลในสังคมนั้น ๆ ด้วย

นอกจากนี้ ผู้เขียนได้สอบถามเยาวชนไทย และเยาวชนญี่ปุ่นว่าเห็นด้วยกับการเปลี่ยนสู่สังคมอุตสาหกรรมหรือไม่ ผลปรากฏว่า เยาวชนญี่ปุ่นตอบว่า เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงนี้ ร้อยละ 12.1. ไม่เห็น ด้วยร้อยละ 15.7 แต่ไม่ออกความเห็นร้อยละ 72.2 ส่วนเยาวชนไทยตอบเห็นด้วยร้อยละ 43.7 ไม่เห็น ด้วย 27.0 และไม่ออกความเห็น 29.3 จะเห็นได้ว่า ส่วนใหญ่ของเยาวชนญี่ปุ่นไม่ออกความเห็นในเรื่องนี้ แต่ส่วนใหญ่ของเยาวชนไทยเห็นด้วยที่จะให้สังคม เปลี่ยนแปลงสู่สังคมอุตสาหกรรม

เพื่อให้เข้าใจในรายละเอียดความแตกต่างของ ความคิดเห็นต่อสังคมอุตสาหกรรมของเยาวชนไทย และเยาวชนญี่ปุ่น ผู้เขียนขอเสนอตารางเปรียบเทียบดังต่อไปนี้

ข้อความทัศนคติต่อสังคมอุตสาหกรรมที่เยาวชนญี่ปุ่นไม่เห็นด้วยมากกว่าเยาวชนไทย

(6 = ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง 1 = เห็นด้วยอย่างยิ่ง)

	ไทย $\bar{X}$	ญี่ปุ่น $\bar{X}$
1. สังคมที่ประชาชนจะมีเวลาอยู่กับครอบครัวน้อยลง	2.82	3.07
2. สังคมที่ประชาชนมีความผูกพันในเครือญาติน้อยลง	2.95	3.65
3. สังคมที่มีครอบครัวแตกแยก หย่าร้างเพิ่มมากขึ้น	3.52	3.88
4. สังคมที่มีช่องว่างในความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูก ทำให้ห่างเหินไม่เข้าใจกัน	3.31	3.82
18. สังคมที่มีภาระหนี้สินเพิ่มมากขึ้น เพราะบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือย	2.82	3.36
15. สังคมที่คนขาดความเอื้อเฟื้ออาทรต่อกันและกันต่างคนต่างอยู่	3.24	4.04

ข้อความทัศนคติต่อสังคมอุตสาหกรรมที่เยาวชนญี่ปุ่นเห็นด้วยมากกว่าเยาวชนไทย

(6 = ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง 1 = เห็นด้วยอย่างยิ่ง)	ไทย $\bar{X}$	ญี่ปุ่น $\bar{X}$
11. สังคมที่มีการแข่งขันกันมากกว่าการให้การร่วมมือในการทำงาน	2.77	2.54
13. สังคมที่คนทั่วไปตกเป็นเหยื่อของการโฆษณาได้ง่าย	3.20	2.58
14. สังคมที่ผู้หญิงทำงานหนักกว่าผู้ชาย เพราะต้องทำทั้งงานนอกบ้านและในบ้าน	3.27	2.85
17. สังคมที่ปัญหาสิ่งแวดล้อม น้ำเสีย อากาศเป็นพิษที่แก้ไขได้ยาก (6 = เห็นด้วยอย่างยิ่ง 1 = ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง)	2.52	1.88
12. สังคมที่การคมนาคมมีความสะดวกรวดเร็วขึ้น	4.35	4.93

ข้อความทัศนคติต่อสังคมอุตสาหกรรมที่เยาวชนญี่ปุ่นเห็นด้วยน้อยกว่าเยาวชนไทย

(6 = เห็นด้วยอย่างยิ่ง 1 = ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง)	ไทย $\bar{X}$	ญี่ปุ่น $\bar{X}$
5. สังคมที่มีการทำงานเป็นระบบ เป็นกลุ่ม เป็นทีม	4.97	3.58
6. สังคมที่คนหนุ่มสาวมีโอกาใช้ความสามารถทำงานในตำแหน่งสำคัญ	4.92	4.10
22. สังคมที่ช่วยลดปัญหาการว่างงานของประชาชน	4.52	3.43
19. สังคมที่มีอาชีพเฉพาะทางเพิ่มขึ้น ทำให้มีช่องทางหารายได้เพิ่มขึ้น	4.30	4.10
10. สังคมที่มีชนชั้นกลางเพิ่มมากขึ้น	4.32	3.44
23. สังคมที่คนในสังคม มีการวางแผนชีวิตในอนาคตมากขึ้น	4.73	3.71
9. สังคมที่ผู้หญิงมีสิทธิทางการเมืองและด้านอื่น ๆ เท่าเทียมกับผู้ชาย	4.83	4.34
21. สังคมที่ส่งเสริมให้ประชาชนมีการศึกษาสูงขึ้น	4.98	4.33

ข้อความทัศนคติต่อสังคมอุตสาหกรรมที่เยาวชนญี่ปุ่นและเยาวชนไทยมีความเห็นในระดับเดียวกัน มีดังนี้

(6 = ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง 1 = เห็นด้วยอย่างยิ่ง)	ไทย $\bar{X}$	ญี่ปุ่น $\bar{X}$
16. สังคมที่คนต้องดำเนินชีวิตอยู่ในกรอบระเบียบที่เคร่งครัดทางสังคมมากขึ้น	3.25	3.34
7. สังคมที่คนมีค่านิยมในวัตถุมากกว่าคุณค่าทางด้านจิตใจ	2.84	3.00
8. สังคมที่คนมีความเชื่อความศรัทธาในศาสนาน้อยลง (6 = เห็นด้วยอย่างยิ่ง 1 = ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง)	3.43	3.43
20. สังคมที่ประชาชนมีความเสมอภาคทางการศึกษา	4.41	4.50

ผู้เขียนขอสรุปผลการเปรียบเทียบทัศนคติต่อสังคมอุตสาหกรรมของเยาวชนไทยและเยาวชนญี่ปุ่นดังต่อไปนี้

1. ในประเด็นที่เยาวชนญี่ปุ่นไม่เห็นด้วยมากกว่าเยาวชนไทย คือผลกระทบที่จะมีต่อความผูกพันในครอบครัว ปัญหาเศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม ซึ่งเยาวชนไทยมีแนวโน้มเห็นว่าจะมีผลทางลบต่อประเด็นเหล่านี้ในสังคมอุตสาหกรรม แต่เยาวชนญี่ปุ่นไม่ตระหนักในเรื่องนี้ อาจสะท้อนได้ว่าในสังคมญี่ปุ่นไม่มีปัญหาดังกล่าว เช่น ไม่มีปัญหาเศรษฐกิจ ในปัญหาอื่น ๆ เช่น ความผูกพันในครอบครัว และความสัมพันธ์ของคนในสังคม อาจไม่ใช่เรื่องสำคัญในสังคมญี่ปุ่นก็ได้

2. ในประเด็นที่เยาวชนญี่ปุ่นเห็นด้วยมากกว่าเยาวชนไทย คือผลกระทบของสังคมอุตสาหกรรม ที่ทำให้มีการแข่งขันในการทำงานมาก โอกาสที่คนจะตกเป็นเหยื่อของการโฆษณา การที่ผู้หญิงต้องทำงานหนักกว่าผู้ชายคือ ทำงานทั้งนอกบ้านและในบ้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมที่จะแก้ไขได้ยาก เป็นประเด็นที่เยาวชนญี่ปุ่นตระหนักมากกว่าเยาวชนไทย เป็นข้อคิดที่สังคมไทยควรพิจารณาอย่างยิ่ง เมื่อกำลังจะเปลี่ยนสังคมอุตสาหกรรม การแข่งขันในการทำงานสูงนำไปสู่ปัญหาสุขภาพจิต โรคเครียดจะตามมาอย่างรุนแรง การตกเป็นเหยื่อของการโฆษณาอาจนำไปสู่ปัญหาเศรษฐกิจได้ ปัญหาผู้หญิงต้องทำงานทั้งในบ้านและนอกบ้าน สุขภาพจิตของครอบครัวจะเป็นเช่นไร ส่วนปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นหน้าที่ของทุกคนต้องตระหนัก ในความสำคัญและช่วยแก้ไขอย่างต่อเนื่อง

3. ในประเด็นที่เยาวชนญี่ปุ่นเห็นด้วยน้อยกว่าเยาวชนไทย ในเรื่องระบบการทำงานเป็นทีมและคนหนุ่มสาวมีโอกาสดำเนินการในการทำงาน การลดปัญหาการว่างงาน และการมีช่องทางหารายได้เพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นปัญหาเศรษฐกิจเยาวชนญี่ปุ่นตระหนักว่าสังคมอุตสาหกรรมจะช่วยแก้ปัญหาเหล่านี้ได้น้อยกว่าเยาวชนไทย เช่นเดียวกันในเรื่องของระบบสังคม การมีชนชั้นกลางเพิ่มขึ้นและคนในสังคมมีการวางแผนชีวิต

อนาคตมากขึ้น เยาวชนญี่ปุ่นยอมรับในเรื่องนี้น้อยกว่าเยาวชนไทย ซึ่งเรื่องนี้เมื่อดูอย่างผิวเผิน ไม่น่าจะมีปัญหาในสังคมอุตสาหกรรม แต่ผลการศึกษาครั้งนี้สะท้อนว่าไม่ได้เป็นอย่างที่คิด นั่นคือถึงแม้สังคมจะเปลี่ยนสู่สังคมอุตสาหกรรม ปัญหาการทำงานเป็นทีม การว่างงาน ก็ยังเป็นปัญหาอยู่ และในประเด็นความเชื่อว่าผู้หญิงมีสิทธิทางการเมืองและด้านอื่น ๆ เท่าเทียมกับผู้ชาย เยาวชนญี่ปุ่นก็ยอมรับน้อยกว่าเยาวชนไทย สะท้อนให้เห็นความไม่เท่ากันระหว่างชายหญิงในสังคมญี่ปุ่น แม้แต่การส่งเสริมให้ประชาชนมีการศึกษาสูงขึ้น เยาวชนญี่ปุ่นยอมรับน้อยกว่าเยาวชนไทย อาจเห็นว่าในสังคมญี่ปุ่นการมีการศึกษาสูงก็ต้องแข่งขันกันสูงด้วย

ในประเด็นดังกล่าวแล้วนี้เป็นผลกระทบเชิงบวกของสังคมอุตสาหกรรม ซึ่งเยาวชนญี่ปุ่นได้เติบโตอยู่ในสังคมนี้ ยังยอมรับน้อยกว่า สะท้อนให้เราเห็นว่าผลเหล่านี้ยังไม่สมบูรณ์ในสังคมญี่ปุ่น แต่เยาวชนไทยมีลักษณะที่มองในเชิงอุดมคติเสียมากกว่า จึงยอมรับและเชื่อว่าในสังคมอุตสาหกรรมย่อมมีผลดีเหล่านี้เป็นส่วนใหญ่

4. ในประเด็นสุดท้าย เป็นประเด็นที่ทั้งเยาวชนไทยและเยาวชนญี่ปุ่นมีความเห็นอยู่ในระดับเดียวกัน คือในเรื่องความเชื่อทางศาสนาและคุณค่าทางด้านจิตใจอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างเห็นด้วย คนในสังคมอุตสาหกรรมมีค่านิยมในวัตถุมากกว่า และมีความศรัทธาในศาสนาน้อยลง และต้องดำเนินชีวิตอยู่ในกรอบระเบียบของสังคมมากขึ้นและมีความเห็นตรงกันในระดับสูงที่ว่าคนในสังคมอุตสาหกรรมมีความเสมอภาคทางการศึกษา

ข้อคิดจากผลการศึกษาครั้งนี้คือ ได้พบข้อเหมือนและข้อแตกต่างในระบบการคิดของเยาวชนไทยและเยาวชนญี่ปุ่น ฉายภาพให้เห็นความแตกต่างระหว่างสังคมไทยและสังคมญี่ปุ่น และน่าที่จะปลูกฝังในเยาวชนรุ่นใหม่ในสังคมไทยมีคุณสมบัติที่สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปสู่สังคมอุตสาหกรรม จึงน่าจะได้อิสัยค้นถึงคุณสมบัติของบุคคลในสังคมอุตสาหกรรมต่อไป